Iğd Üniv Sos Bil Der / Igd Univ Jour Soc Sci
Sayı / No. 17, Ocak / January 2019
Makale / Article: 01-19

Aristoteles'te Yanlış Öncüllerle Kıyas Geçerliliğinin Denetlemesi

MURAT KELİKLİ [a]

Geliş Tarihi: 10.09.2018 | Kabul Tarihi: 21.01.2019

Öz: Bu çalışmada, Aristoteles'in yanlış öncüllerden yola çıkarak vermiş olduğu denetlemenin nasıl bir denetleme olduğu, bu denetleme ile hangi sonuçlara ulaşmayı hedeflediğini araştıracağım. Aristoteles'in bu denetlemelerini Analytica Priora II 2., 3. ve 4. bölümlerinde gerçekleştirdiğini görüyoruz. Öncüllerin yanlış yahut tamamen yanlış alınarak geçerli formlarını incelemesini yalnız Barbara ve Celarent formları üzerinden değerlendireceğim. Buna müteakip tüm formların denetlemesini ise bir tablo ile verecek, sonuçta Aristoteles'in niçin yanlış öncülleri ele alarak, neden böyle bir denetleme yapma gereksinimi duyduğunu inceleyeceğim.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, kıyas, yanlış öncül, geçerlilik, denetleme.

[a] Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
kelikli@gmail.com

Aristotle's Testing Syllogism Validity from False Premises

Abstract: In this paper, I will investigate what kind of testing Aristotle has extended from false premises and what consequences he aims to achieve. We see that these testings in sections 2., 3., 4. of Analytica Priora II. I will evaluate valid forms Barbara and Celarent when the premises were taken false or wholly false. Hereby, I will give a table with all the valid forms testing. Finally, I will examine why Aristotle need for such a testing form with false premises.

Keywords: Aristotle, syllogism, wrong premise, validity, testing.

Aristoteles, kıyasta öncüllerin doğru veya yanlış olmasına göre sonucunda doğruluğunun değiştiğini belirtir. Geçerli şekillerde doğru öncüllerden yanlış bir sonuç elde edilemeyeceğini ancak, yanlış öncüllerden doğru bir sonuç çıkarılabileceğini ifade eder (53b5-10). Aristoteles'in bu incelemesi tüm kıyas formları için vermesine rağmen bütün formların Barbara ve Celarent formuna indirgenebileceğini (29a30-34) bildiğimizden dolayı, özlük ve kısa olması açısından bu formları incelemekle yetineceğiz. Kıyası oluşturmak için üç terim ve iki öncüle ihtiyacımız olduğuna göre, alıştığımız üzere P, M ve S terimlerini, M'yi orta terim olacak şekilde inceleyelim. Gösterimlerimizi LPC (Lower Predicate Calculus) olarak alacağız. Önermelerin doğruluk değerlerini Y:yanlış, D:doğru, TY: tamamen yanlış, B:belirsiz olarak alalım. Burada *belirsiz* olması önermenin hem doğru hem de yanlış olabileceğini belirtmektedir. Aristoteles doğru olanın karşıtını *Tamamen Yanlış* (ὅλην ψευδῆ) olarak adlandırır, Yani, külli müspet bir önerme doğrudur ancak ve ancak külli menfi bir önerme tamamen yanlıştır, külli müspet bir önerme tamamen yanlıştır ancak ve ancak külli menfi bir önerme doğrudur (ancak alt-karşıtlar için bu tanımlama geçerli değildir):

$\forall x(Mx \Rightarrow Px)$ [D] ancak ve ancak $\forall x(Mx \Rightarrow \sim Px)$ [TY]

$\forall x(Mx \Rightarrow Px)$ [TY] ancak ve ancak $\forall x(Mx \Rightarrow \sim Px)$ [D]

Bu duruma bağlı olarak tüm şekillerdeki durumlardan öncüllerin doğruluk veya yanlışlığına göre sonuçları inceler. Eğer külli öncüller alınır ve öncüllerin ikisi de tamamen yanlış kabul edilirse doğru bir sonuç ortaya çıkabilir (53b30-54a1):

$\forall x(Mx \Rightarrow Px)$ [TY] $\wedge$ $\forall x(Sx \Rightarrow Mx)$ [TY] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow Px)$ [B] (Barbara)

Bu durumda çıkarım öncülleri doğru alarak kurulursa:

$\forall x(Mx \Rightarrow \sim Px)$ [D] $\wedge$ $\forall x(Sx \Rightarrow \sim Mx)$ [D] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow Px)$ [B]

şeklindedir. Öncüllerin birbirlerine göre durumu Venn tarafından verilen (Venn 1881: 112-116) küme denetlemesi kullanılarak incelenirse:

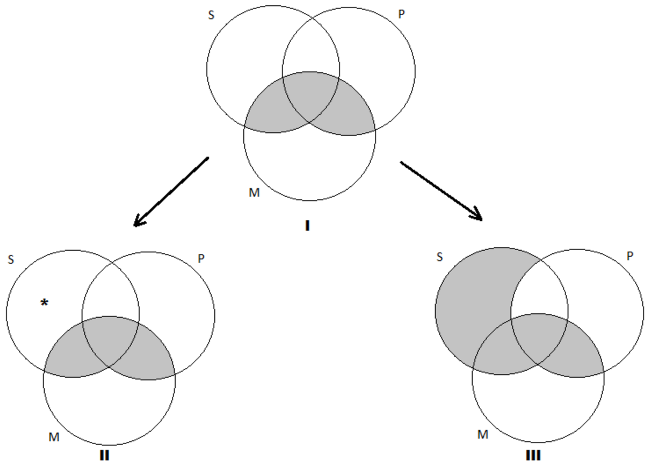

diyagramlarında görülür. Verilen kıyas I diyagramıyla gösterilmiştir, bu kıyasta doğru bir sonuca ulaşmak her durumda mümkün değildir, bu sebeple belirsizdir. Bu çıkarıma sadece ∃x(Sx∧~Px) [Y] olduğunda, yani III diyagramında ulaşabiliriz, diğer durum ∃x(Sx∧~Px) [D] olduğunda, yani II diyagramında doğru bir çıkarıma ulaşmak mümkün değildir. Bunu Aristoteles'in verdiği örnek ile gösterelim. Bunun için M: "taş", P: "canlı", S: "insan" olarak alınır:

Her taş canlıdır [TY]

Her insan taştır [TY]

∴ Her insan canlıdır [D]

Ancak burada büyük ucu P: "balık" olarak alırsak;

Her taş balıktır [TY]

Her insan taştır [TY]

∴ Her insan balıktır [TY]

Böylece elde edilebilecek kıyasın sonucunun belirsiz olduğu çıkar. Yani, öncülleri tamamen yanlış almakla doğru bir sonuç bulunabilir ancak yanlış bir sonuçta çıkabilir, böylelikle elde edilen sonucu doğru ise bu sonucun doğru olması zorunlu değildir.

Külli öncüllerden biri menfi olarak alınırsa, Celarent formunda ki durum:

$\forall x(Mx \Rightarrow \sim Px)$ [TY] $\wedge$ $\forall x(Sx \Rightarrow Mx)$ [TY] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow \sim Px)$ [B] (Celarent)

şeklinde ifade edilir. O halde çıkarım:

$\forall x(Mx \Rightarrow Px)$ [D] $\wedge$ $\forall x(Sx \Rightarrow \sim Mx)$ [D] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow \sim Px)$ [B]

şeklindedir. Yine sonucun doğruluğu belirsiz olur. Öncüllerin birbirlerine göre durumu küme denetlemesi kullanılarak incelenirse:

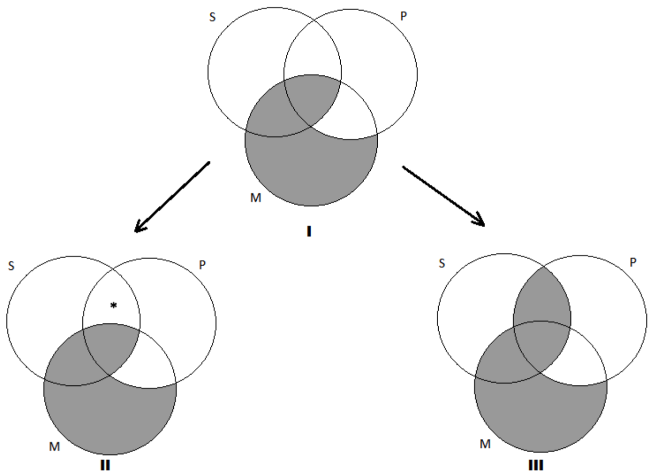

diyagramlarında görülür. Verilen kıyas I diyagramıyla gösterilmiştir, bu kıyasta doğru bir sonuca ulaşmak her durumda mümkün değildir. Bu çıkarıma sadece $\exists x(Sx \wedge Px)$ [Y] olduğunda, yani III diyagramında ulaşabiliriz, diğer durum $\exists x(Sx \wedge Px)$ [D] olduğunda, yani II diyagramında doğru bir çıkarıma ulaşmak mümkün değildir. Bunu Aristoteles'in verdiği örnek ile gösterdiğimizde, M: "insan", P: "canlı", S: "taş" olarak alınır:

Hiçbir insan canlı değildir [TY]

Her taş insandır [TY]

∴ Hiçbir taş canlı değildir [D]

olur. Ancak burada S: "balık" olarak alınırsa:

Hiçbir insan canlı değildir [TY]

Her balık insandır [TY]

∴ Hiçbir balık canlı değildir [TY]

Böylece elde edilebilecek kıyasın sonucunun belirsiz olduğu çıkar. Yani, öncülleri tamamen yanlış almakla doğru bir sonuç bulunabilir ancak yanlış bir sonuçta çıkabilir, böylelikle elde edilen sonucu doğru ise bu sonucun doğru olması zorunlu değildir.

Aristoteles öncüllerin yanlış olarak ele alınmasın da doğru bir sonuç çıkabileceğini söyler (54a1-2). Böylelikle külli müspet alınacak öncüllerle:

∀x(Mx⇒Px) [Y] ∧ ∀x(Sx⇒Mx) [Y] ∴ ∀x(Sx⇒Px) [B] (Barbara)

kıyası kurulur. Bu kıyas:

∃x(Mx∧~Px) [D] ∧ ∃x(Sx∧~Mx) [D] ∴ ∀x(Sx⇒Px) [B]

şeklinde olur (Ross 1949 :428-437). Bu durumun geçerliliğini küme denetlemesi ile incelersek:

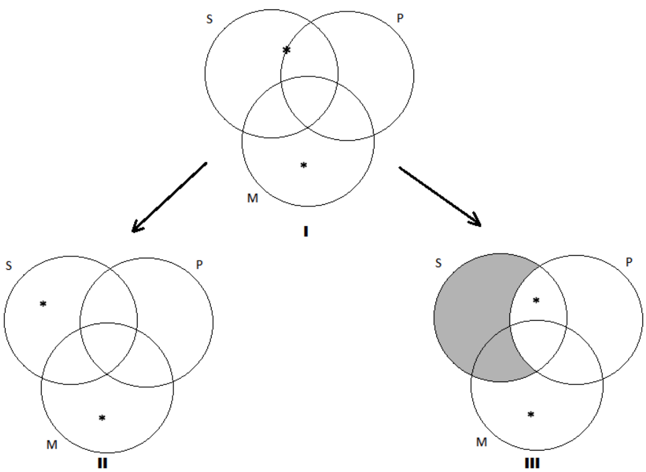

diyagramlarında görülür. Verilen kıyas I diyagramıyla gösterilmiştir, bu kıyasta doğru bir sonuca ulaşmak her durumda mümkün değildir. Bu çıkarıma sadece ∃x(Sx∧~Px) [Y] olduğunda, yani III diyagramında ulaşabiliriz, diğer durum ∃x(Sx∧~Px) [D] olduğunda, yani II diyagramında doğru bir çıkarıma ulaşmak mümkün değildir.

Eğer büyük öncül menfi olarak alınırsa aynı durum Celarent formunda:

$\forall x(Mx \Rightarrow \sim Px)$ [Y] $\wedge$ $\forall x(Sx \Rightarrow Mx)$ [Y] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow \sim Px)$ [B] (Celarent)

şeklinde kurulur. Bu durumda çıkarım:

$\exists x(Mx \wedge Px)$ [D] $\wedge$ $\exists x(Sx \wedge Mx)$ [D] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow \sim Px)$ [B]

şeklinde olur. Bu kıyas küme denetlemesi ile incelenirse:

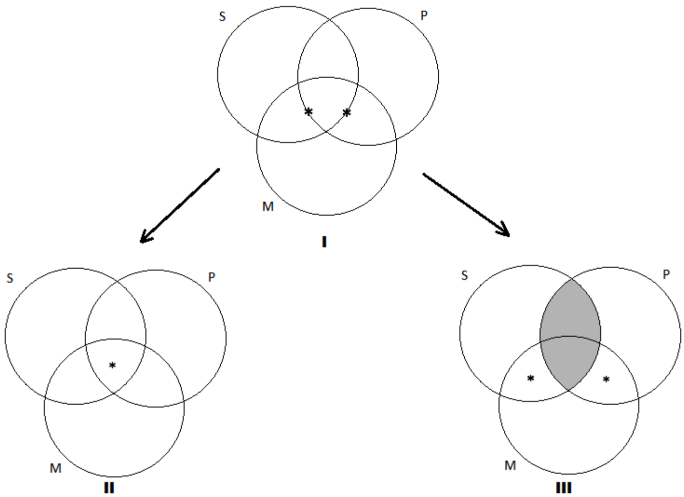

diyagramlarında görülür. Verilen kıyas I diyagramıyla gösterilmiştir, bu kıyasta doğru bir sonuca ulaşmak her durumda mümkün değildir. Bu çıkarıma III diyagramında ulaşabiliriz, II diyagramında doğru bir çıkarıma ulaşmak mümkün değildir.

Aristoteles, birinci öncül yanlış, ikinci öncül doğru olarak alındığında doğru bir sonucun ortaya çıkabileceğini söyler (54a18-28):

$\forall x(Mx \Rightarrow Px)$ [Y] $\wedge$ $\forall x(Sx \Rightarrow Mx)$ [D] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow Px)$ [B] (Barbara)

Bu durumda çıkarım:

$\exists x(Mx \wedge \sim Px)$ [D] $\wedge$ $\forall x(Sx \Rightarrow Mx)$ [D] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow Px)$ [B]

şeklinde olur. Bu kıyas küme denetlenmesi ile incelenirse:

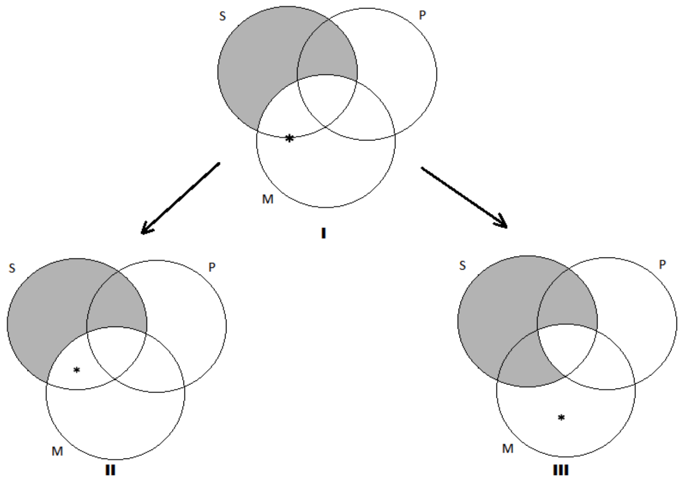

diyagramlarında görülür. Verilen kıyas I diyagramıyla gösterilmiştir, bu kıyasta doğru bir sonuca ulaşmak her durumda mümkün değildir. . Bu çıkarıma III diyagramında ulaşabiliriz, II diyagramında doğru bir çıkarıma ulaşmak mümkün değildir. Bunu Aristoteles'in verdiği örnek ile gösterdiğimizde, M: "ak", P: "canlı", S: "kuğu" olarak alınır:

Her ak canlıdır [Y]

Her kuğu aktır [D]

∴ Her kuğu canlıdır [D]

Ancak S: "kar" olarak alınırsa;

Her ak canlıdır [Y]

Her kar aktır [D]

∴ Her kar canlıdır [TY]

Böylece elde edilebilecek kıyasın sonucunun belirsiz olduğu çıkar. Eğer büyük öncül menfi olarak alınırsa aynı durum Celarent formunda:

$\forall x(Mx \Rightarrow \sim Px)$ [Y] $\wedge$ $\forall x(Sx \Rightarrow Mx)$ [D] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow \sim Px)$ [B] (Celarent)

Bu durumda çıkarım,

$\exists x(Mx \wedge Px)$ [D] $\wedge$ $\forall x(Sx \Rightarrow Mx)$ [D] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow \sim Px)$ [B]

şeklinde olur. Bu kıyas küme denetlenmesi ile incelenirse:

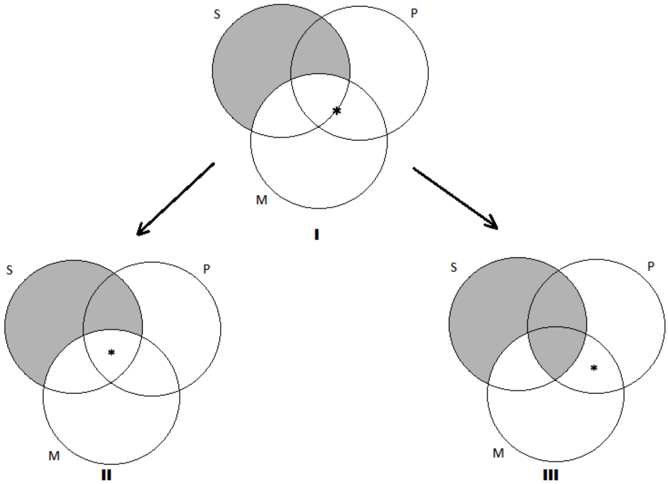

diyagramlarında görülür. Verilen kıyas I diyagramıyla gösterilmiştir, bu kıyasta doğru bir sonuca ulaşmak her durumda mümkün değildir. Bu çıkarıma sadece ∃x(Sx∧Px) [Y] olduğunda, yani III diyagramında ulaşabiliriz, diğer durum ∃x(Sx∧Px) [D] olduğunda, yani II diyagramında doğru bir çıkarıma ulaşmak mümkün değildir.

Aristoteles, Birinci öncül doğru, ikinci öncül ise tamamen yanlış olarak ele alınırsa doğru bir sonuç ortaya çıkacağını söyler (54a28-54b2):

∀x(Mx⇒Px) [D] ∧ ∀x(Sx⇒Mx) [TY] ∴ ∀x(Sx⇒Px) [B] (Barbara)

Bu durumda kıyas:

∀x(Mx⇒Px) [D] ∧ ∀x(Sx⇒~Mx) [D] ∴ ∀x(Sx⇒Px) [B]

şeklinde olur. Bu kıyas küme denetlenmesi ile incelenirse:

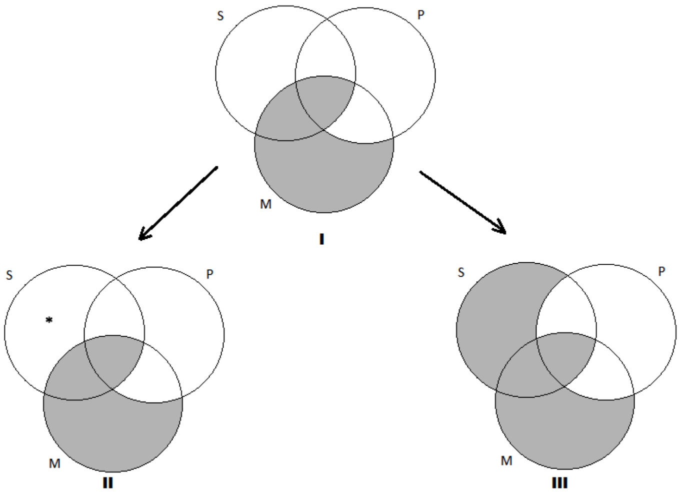

diyagramlarında görülür. Verilen kıyas I diyagramıyla gösterilmiştir, bu kıyasta doğru bir sonuca ulaşmak her durumda mümkün değildir. Bu çıkarıma sadece ∃x(Sx∧~Px) [Y] olduğunda, yani III diyagramında ulaşabiliriz, diğer durum ∃x(Sx∧~Px) [D] olduğunda, yani II diyagramında doğru bir çıkarıma ulaşmak mümkün değildir.

Aynı cinsin türleri olup birbirinin altında olmayanlar için doğru bir çıkarım yapılabilir;

Her insan canlıdır [D]

Her at insandır [TY]

∴ Her at canlıdır [D]

Eğer büyük öncül menfi olarak alınırsa aynı durum Celarent formunda:

∀x(Mx⇒~Px) [D] ∧ ∀x(Sx⇒Mx) [TY] ∴ ∀x(Sx⇒~Px) [B] (Celarent)

Bu durumda kıyas:

∀x(Mx⇒~Px) [D] ∧ ∀x(Sx⇒~Mx) [D] ∴ ∀x(Sx⇒~Px) [B]

şeklinde olur. Bu kıyas küme denetlenmesi ile incelenirse:

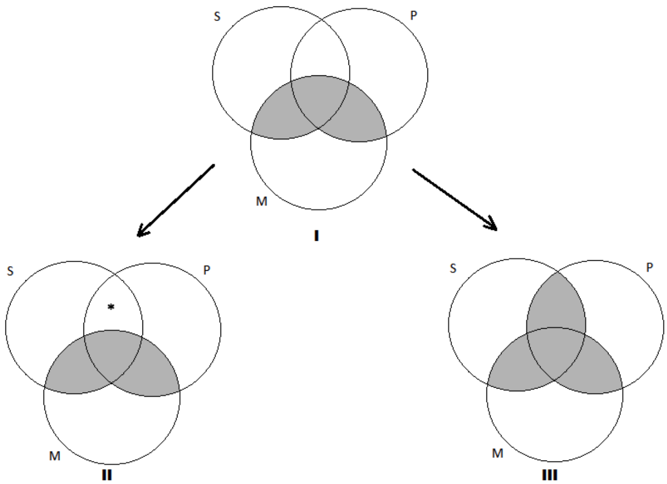

diyagramlarında görülür. Verilen kıyas I diyagramıyla gösterilmiştir, bu kıyasta doğru bir sonuca ulaşmak her durumda mümkün değildir. Bu çıkarıma sadece ∃x(Sx∧Px) [Y] olduğunda, yani III diyagramında ulaşabiliriz, diğer durum ∃x(Sx∧Px) [D] olduğunda, yani II diyagramında doğru bir çıkarıma ulaşmak mümkün değildir.

Farklı cinslerin türleri olarak alınanlar için doğru bir çıkarım yapılabilir;

Hiçbir tıp canlı değildir [D]

Her müzik tıptır [TY]

∴ Hiçbir müzik canlı değildir [D]

Aristoteles, birinci öncül doğru, ikinci öncül ise yanlış olarak ele alınırsa doğru bir sonuç ortaya çıkacağını söyler (54b2-16):

∀x(Mx⇒Px) [D] ∧ ∀x(Sx⇒Mx) [Y] ∴ ∀x(Sx⇒Px) [B] (Barbara)

Bu durumda kıyas:

∀x(Mx⇒Px) [D] ∧ ∃x(Sx∧~Mx) [D] ∴ ∀x(Sx⇒Px) [B]

şeklinde olur. Bu kıyas küme denetlenmesi ile incelenirse:

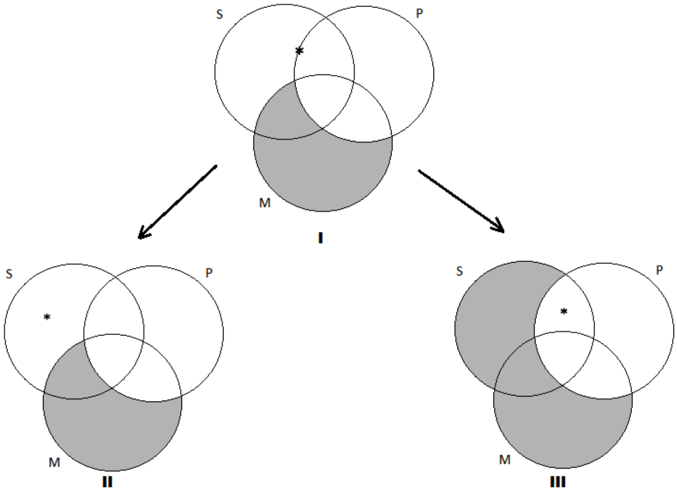

diyagramlarında görülür. Verilen kıyas I diyagramıyla gösterilmiştir, bu kıyasta doğru bir sonuca ulaşmak her durumda mümkün değildir. Bu çıkarıma sadece ∃x(Sx∧~Px) [Y] olduğunda, yani III diyagramında ulaşabiliriz, diğer durum ∃x(Sx∧~Px) [D] olduğunda, yani II diyagramında doğru bir çıkarıma ulaşmak mümkün değildir.

Eğer büyük öncül menfi olarak alınırsa aynı durum Celarent formunda:

∀x(Mx⇒~Px) [D] ∧ ∀x(Sx⇒Mx) [Y] ∴ ∀x(Sx⇒~Px) [B] (Celarent)

Bu durumda kıyas:

∀x(Mx⇒~Px) [D] ∧ ∃x(Sx∧Mx) [D] ∴ ∀x(Sx⇒~Px) [B]

şeklinde olur. Bu kıyas küme denetlenmesi ile incelenirse:

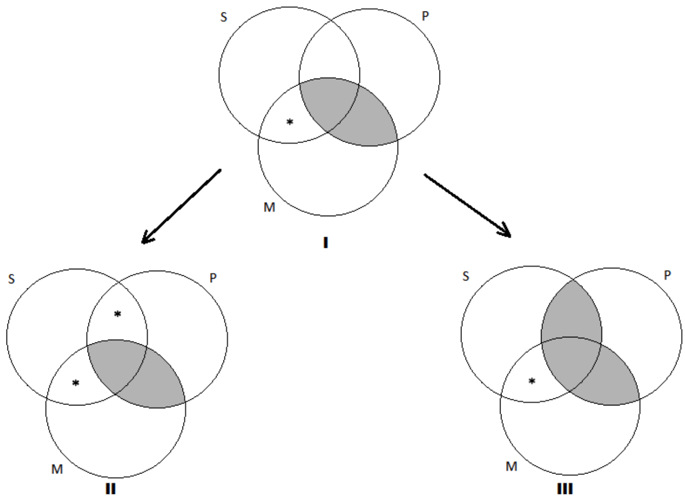

diyagramlarında görülür. Verilen kıyas I diyagramıyla gösterilmiştir, bu kıyasta doğru bir sonuca ulaşmak her durumda mümkün değildir. Bu çıkarıma sadece ∃x(Sx∧Px) [Y] olduğunda, yani III diyagramında ulaşabiliriz, diğer durum ∃x(Sx∧Px) [D] olduğunda, yani II diyagramında doğru bir çıkarıma ulaşmak mümkün değildir.

Aristoteles, ele aldığı öncüllerden birinci öncülün tamamen yanlış ve ikinci öncülün doğru olması durumunda doğru bir sonucun çıkmayacağını söyler (54a2-18).

∀x(Mx⇒Px) [TY] ∧ ∀x(Sx⇒Mx) [D] ∴ ∀x(Sx⇒Px) [TY] (Barbara)

Bu kıyas:

∀x(Mx⇒~Px) [D] ∧ ∀x(Sx⇒Mx) [D] ∴ ∀x(Sx⇒~Px) [D] (Celarent)

şeklindedir. Küme denetlemesi ile incelersek:

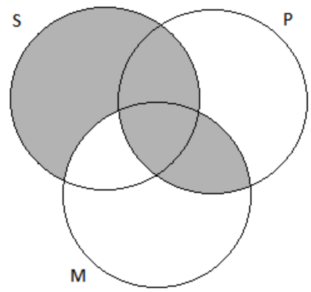

öncüllerin durumu 1 diyagramında görülür ve bu kıyas Celarent formudur. Böylelikle tamamen yanlış öncüllerle yine tamamen yanlış bir çıkarım gerçekleşir. Bu öncüllerin karşıtı alınarak kurulan çıkarım ise Celarent formunda geçerli bir kıyası verecektir ve sonuç doğru çıkacaktır. Bu sebeple bu doğru sonucun karşıtı tamamen yanlıştır. Aynı durum büyük öncül menfi olarak alınırsa:

$\forall x(Mx \Rightarrow \sim Px)$ [TY] $\wedge$ $\forall x(Sx \Rightarrow Mx)$ [D] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow \sim Px)$ [Y] (Celarent)

Bu çıkarım,

$\forall x(Mx \Rightarrow Px)$ [D] $\wedge$ $\forall x(Sx \Rightarrow Mx)$ [D] $\therefore$ $\forall x(Sx \Rightarrow Px)$ [D] (Barbara)

şeklindedir. Küme denetlemesi ile incelersek:

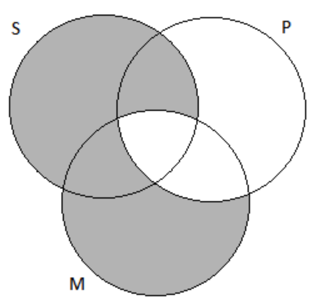

öncüllerin durumu diyagramda görülür ve bu kıyas Barbara formudur.

Aristoteles, Barbara ve Celarent formlarında yapmış olduğu çıkarımda, elde edilebilecek doğru çıkarımların peşinde değildir. Şu halde Aristoteles'in denetiminin bir tutarlılık denetlemesi olduğunu söyleyebiliriz. Birinci öncülün tamamen yanlış olarak alınması ile yanlış bir sonucun elde edildiği denetleme de ise, Barbara formunun aslında Celarent formunun doğru öncüllerle elde edilen çıkarımına, ayrıca Celarent formunun da aslında Barbara formunun doğru öncüllerle elde edilen çıkarımın denk düştüğünü görmekteyiz. Şu halde öncüller ne olursa olsun tutarlı bir sonucu bu iki formda ancak öncüller doğru olarak ele aldığımızda elde etmekteyiz.

		[TY] ∧ [TY]	[D] ∧ [TY]	[TY] ∧ [D]	[Y] ∧ [Y]	[Y] ∧ [D]	[D] ∧ [Y]	[D] ∧ [D]
I. Şekil	Barbara	B (53b30)	B (54a28)	[TY] (54a6)	B (54a1)	B (54a18)	B (54b2)	[D] (25b37)
	Celarent	B (53b35)	B (54a35)	[TY] (54a11)	B (54a1)	B (54a23)	B (54b9)	[D] (25b40)
	Darii	B (55a28)		B (54b21)	B (55a19)	B (54b35)	B (55a4)	[D] (26a23)
	Ferio	B (55a36)		B (54b27)	B (55a26)	B (55a2)	B (55a10)	[D] (26a25)
II. Şekil	Cesare	B (55b14)	B (55b16)	B (55b16)	B (56a3)	B (55b23)	B ()	[D] (27a5)
	Camest-res	B (55b10)	B (55b16)	B (55b16)	B (55b38)	B (55b31)	B (55b30)	[D] (27a9)
	Festino	B (56a32)		B (56a5)	B ()	B ()	B (56a18)	[D] (27a32)
	Baroco	B (56a37)		B (56a11)	B ()	B ()	B (56a25)	[D] (28a36)

III. Şekil	Darapti	B (56b9)	B (57a8)	B (57a1)	B (56b20)	B (57a9)	B (57a15)	[D] (28a17)
	Felapton	B (56b14)	B (56b40)	B (56b33)	B (56b26)	B (57a18)	B (57a23)	[D] (28a26)
	Datisi	B (57a30)		B (57a30)	B (57a30)	B (57a30)	B (57a30)	[D] (28b7)
	Disamis	B (57a30)	B (57a30)		B (57a30)	B (57a30)	B (57a30)	[D] (28b11)
	Ferison	B (57a30)		B (57a30)	B (57a30)	B (57a30)	B (57a30)	[D] (28b33)
	Bocardo	B (57a30)	B (57a30)		B (57a30)	B (57a30)	B (57a30)	[D] (28b17)

Sonuç

Aristoteles'in bu kıyaslarda elde edilecek sonucun doğru olmasının zorunlu olmadığı anlaşılır, incelemelerden görülmektedir (57a40-b17) ki, sonucun doğru yahut yanlış olmasının orta terim ile yani öncüllerle hiçbir bağlantısı yoktur (Ross, 1949: 436). Aristoteles bu şekilde elde edildiğinde kıyasın orta teriminin nedeni vermediğini, olanı verdiğini söyler(53b9). Yani, sonucun doğruluğu bir nedenden dolayı değil, olduğu için doğru bir önermedir. Aristoteles'in bilimin araştırmasının, neden araştırması olduğunu biliyoruz. Bu durumda niçin bu çıkarımları inceleme gereksinimi duymaktadır. Eğer bu kıyaslarda yanlış öncüllerden elde edilebilecek doğru çıkarımlar olanlara ait ise bu kıyas türlerinin araştırması zanaata ait olması gerekir. Sanırım ilk akla gelecek cevap: mantık yanlışlarının tespiti olacaktır. Şüphesiz ki bu doğrudur, *De Sophisticis Elenchis*'de bu husus incelenmiştir[1]. Ancak Aristoteles'in eserlerinin seyri dikkate alınırsa, *Analytica Piora*'da bu incelemenin başka sebepleri de barındırdığını söylemek gerekir.

Yukarıda vermiş olduğumuz incelemeyi özetlersek: sonuç yanlış olursa öncüllerin hepsinin yahut birinin yanlış olması

[1] Bkz. Schreiber, 2003.

zorunludur. Sonuç doğru olduğunda ise öncüllerin hepsinin yahut birinin doğru olması zorunlu değildir. Yanlış öncüllerden, doğru öncüllerden yahut bir yanlış bir doğru öncüllerden doğru bir sonuç elde edilebilir. Çünkü alınacak iki şeyden birinin olması, diğerinin de olmasını gerektirecek şekilde bağlanırsa, öteki olmadığında ilkinin olmaması da zorunlu olacaktır, ancak diğerinin olması ilkinin olmasını gerektirmez (57a35-57b5). Bunu şu şekilde gösterelim:

1. $(A \Rightarrow B) \Rightarrow (\sim B \Rightarrow \sim A)$ (53b11-15)[2]
2. $(A \Rightarrow B) \Rightarrow (A = D \Rightarrow B = D)$ (52a32)
3. $(A \Rightarrow B) \Rightarrow (B = Y \Rightarrow A = Y)$ (1) ve (2)'den dolayı.

   Burada Aristoteles tarafından A: "$A_1 \wedge A_2$" şeklindeki iki öncül, B: "sonuç" olarak değerlendiriliyor. O halde:

4. $(A \Rightarrow B) \Rightarrow (B = Y \Rightarrow A_1 = Y \vee A_2 = Y)$ (57a36-b7)
5. $[(A \Rightarrow B) \wedge (B \Rightarrow C)] \Longrightarrow (A \Rightarrow C)$ (57b7-9)

Şimdi $(A \Rightarrow B)$ ve $(\sim A \Rightarrow B)$ olsun. Bu durumda (1)'den $(\sim B \Rightarrow \sim A)$ alınırsa, (5)'den dolayı: $[(\sim B \Rightarrow \sim A) \wedge (\sim A \Rightarrow B)] \Longrightarrow (\sim B \Rightarrow B)$ elde edilir. Bu ise imkânsızdır (τοῦτο δ' ἀδὐνατον) (57b14). Maier (1900: 331) ve Ross (1949: 437), bunun abese ircanın temel kuralı olduğu görüşündedirler. Ancak Patzig $\sim B \Rightarrow B$ nin çeliklik ilkesi olmadığını, abese ircanın $\sim B \wedge B$ şeklindeki çelişiklik ilkesine dayalı olması gerektiğini söyler. Aristoteles'in 1005b18-20'de ki ifadesi de doğrudan $\sim \lozenge (\exists x)(\sim F_x \wedge F_x)$ olduğunu teyit eder (Wedin, 2004: 234). Böylece Aristoteles'in buradaki ispatının hatalı olduğu görüşündedir. Çünkü $\sim B \Rightarrow B$ nin doğruluk tablosunda tutarsız çıkmadığı görüşündedir (Patzig, 1959: 191-192). Burada Patzig'in yanılgısı çelişiklik ilkesini, abese ircanın yapısı olarak görmesidir. Aristoteles'in değerlendirmesi modern mantıkta ki gibi değildir. Buna göre (2)'den dolayı:

$$(\sim B \Rightarrow B) \Rightarrow (\sim B = D \Rightarrow B = D)$$

şeklinde gösterilir, buradan anlaşılan $\sim B \Rightarrow B$ nin söylenmesi $\sim B$ nin ve B nin aynı anda doğru olması demektir. Bu

[2] Bkz. Bochenski, 1951: Teorem 11.61

imkânsızdır. Dolayısıyla Maier ve Ross'a katılmak zorundayız. Bu ifade abese ircanın temel kuralı olacak ve çelişiklik ilkesine dayanacaktır.

O halde, Aristoteles'in bu denetlemeyi yapmasından iki neticeye varmamız mümkündür. Bunlardan ilki, eğer doğru bir çıkarım elde etmek istiyorsak doğru öncüllerle yola çıkmamız gerekliliğidir, çünkü doğru öncüllerle yanlış bir çıkarım yapılamaz(53b25). İkinci olarak, doğru çıkarım için ancak mevcut formları kullanmamız gerekliliğidir. Aristoteles'in kıyas teorisi iki şeklî temel üzerine kuruludur; birincisi doğru formlar, ikincisi doğru öncüller. Böylelikle bilimsel araştırmada doğru yol ve verilerle yanlışa gitmemiz mümkün olmayacaktır.

Ancak bilim gelişen, hiç durmayan bir yapıya sahip olmakla birlikte, öncesini çoğunlukla yalanlayan bir yapıya sahiptir. Aristoteles'in kuruduğu bilim sisteminde bu şekilde birçok açık kapı bırakıldığını görebiliriz. Bu Aristoteles'in kurduğu bilim sisteminin esnek ve değişken olmasını, yeni bulgular toplandıkça değişip gelişmesine imkân tanır.

Eğer yanlışa gitmişsek bu ya yanlış formu benimsemiş olmamızdan yahut öncüllerimizi yanlış olarak almamızdan kaynaklıdır, o halde doğru bir kıyasta yanlış bir sonuca ulaşırsak öncüllerimizden en az birinin yanlış olması zorunludur (57a36-b7). Böylelikle doğru bir form üzerinde yanlış bir sonucun kaynağı olan yanlış öncülün bulunmasıyla Aristoteles *Ananlytica Priora* II, 14 bölümde abese irca yöntemini inceler. Bu kuralların oturtulmasının abese irca ile ispatlama yönteminin Aristoteles'te temel kuralını teşkil etmesini sağlamıştır.

Aynı zamanda, Aristoteles vermiş olduğu formların dışındaki durumların geçerli olup olmadığını tek tek denetlemek yerine, geçerli olan formlarda yanlış öncüller alarak, bu diğer formların geçerli olmadığını ancak tutarlı olabileceğini gösterme yoluna gitmiştir. Böylece tutarsız olan formların aslında geçerli formların bir hali olduğu ortaya çıkmıştır. Buda bize gösterir ki, Aristoteles'in formları dışında geçerli bir sonuca ulaşabileceğimiz başkaca bir form yoktur.

Kaynaklar

Barnes, J. (2014). *Complete Works of Aristotle, Volume 1: The Revised Oxford Translation* (Cilt 1). New Jersey: Princeton University Press.

Maier, H. (1900). *Die Syllogistik des Aristoteles* (Cilt II). Tübingen: H. Laupp.

Patzig, G. (1959). Aristotle and Syllogisms from False Premisses . *Mind, 68*(270), 186-192.

Ross, W. D. (1949). *Aristotle's Prior and Posterior Analytics.* Clarendon Press.

Ross, W. D., & Minio-Paluello, L. (. (1964). *Aristotle Analytica Priora Et Posteriora* . Clarendon Press (Oxford Classical Texts).

Schreiber, S. G. (2003). *Aristotle on false reasoning: language and the world in the Sophistical refutations.* SUNY.

Venn, J. (1881). *Symbolic Logic.* Macmillan.

Wedin, M. V. (2004). Aristotle on the Firmness of the Principle of Non-Contradiction. *Phronesis, 49*(3), 225-265.